

kens en de wijze waarop Duitsland met zijn geschiedenis omging – in dat land een buitengewoon gevoelig thema. Het ADVN werkte in 2003 een project uit over monumenten en Vlaamse beweging.¹ Het zijn slechts enkele studies uit een lange rij. De Leuvense historicus Andreas Stynen heeft hieraan een nieuwe titel toegevoegd met *Een geheugen in fragmenten. Heilige plaatsen van de Vlaamse beweging*. Het betreft een bewerking van zijn licentiaatsverhandeling.

Lieux de mémoire zijn sporen van de geschiedenis in het heden. Soms versperren ze het zicht op de geschiedenis. Gedenktekens confronteren ons met een voortlevend verleden en herinneren ons eraan dat er geen vlucht uit de geschiedenis bestaat. Zij hebben het overschittering en grootsheid, maar ook over nederlagen en schuld. In dit boek gaat het over de gedenktekens op de weg van het Vlaamse volk naar zelfstandigheid. Stynen koos voor een bespreking van vier plaatsen waar het geheugen van de Vlaamse beweging als het ware gekristalliseerd ligt: de Groeningesite in Kortrijk, de kerkhoven van het Campo Santo in Sint-Amandsberg en van het Schoonselhof in Wilrijk en de Alhambra-schouwburg in Brussel.

Dat twee van de vier besproken locaties begraafplaatsen zijn, ligt enigszins voor de hand. Het Campo Santo had reeds een bepaalde faam vóór het een kerkhof werd. De heuvel zou immers een rol gespeeld hebben in de kerstening van Vlaanderen door Sint-Amandus. Bovendien kwam hij voor in de sage van Reinaert de Vos. Al heel vroeg in de geschiedenis van de Vlaamse beweging werd de begraafplaats als het ware geannexeerd door de

Andreas Stynen, *Een geheugen in fragmenten. Heilige plaatsen van de Vlaamse beweging*, Tielt, Lannoo, 2005, 424 pp., ill., ISBN 90 209 6298 1.

In de voorbije jaren werd in het historische onderzoek nogal wat aandacht geschonken aan het herdenken van het verleden en aan de plaatsen, handelingen en symbolen die hiermee gepaard gaan. Zo'n dertig jaar geleden verrichtte de Franse historicus Philippe Ariès op dit vlak baanbrekend werk. In Duitsland onderzocht Ulrich Schlie de Duitse gedenkte-

1. Ph. Ariès, *L'homme devant la mort*, Paris, 1977; U. Schlie, *Die Nation erinnert sich. Die Denkmäler der Deutschen*, München, 2002; F. Seberrechts (red.), *Duurzamer dan graniet. Over monumenten en Vlaamse beweging*, Tielt-Antwerpen, 2003; Verder ook W. Van den Doel (red.), *Nederland in de twintigste eeuw*, Amsterdam, 2006.

vereerders van overleden vooraanstaande Vlamingen. Jan Frans Willems was een der eersten die er werd begraven. Karel Lodewijk Ledeganck en vele anderen volgden hem. Hendrik Conscience sprak bij de onthulling van het grafmonument van J.F. Willems de woorden: *“En wy, wy zullen onze zonen in bedevaert naer hier geleiden, naer het Campo Santo waer de Vlaemsche helden rusten, om God te danken over de hier behaalde overwinning...”* Duidelijker kon een bedoeling niet verwoord worden. Het grafmonument van Conscience is op zijn beurt te vinden op het Schoonselhof in Antwerpen, in de buurt van een aanzienlijk aantal monumenten van collega’s kunstenaars en vooraanstaanden uit de Vlaamse beweging. Toch was de ontwikkeling van deze begraafplaats anders: de meeste van die Vlaamse graven bevonden zich oorspronkelijk op de Kielbegraafplaats, die in de jaren 1930 werd geruimd. Daardoor verliep de constructie van deze ‘heilige plaats’ op een meer kunstmatige en geordende wijze. De Groeningerkouter in Kortrijk kon eveneens moeilijk ontbreken in het rijtje van *lieux de mémoire* van Vlaanderen, hoewel ook andere plaatsen in aanmerking konden komen. Denken we maar aan de Grote Markt van Brugge, waar zich het standbeeld van Jan Breydel en Pieter de Coninck bevindt, of aan de IJzervlakte in Diksmuide. Stynen behandelt uitvoerig het ontstaan van de gedenkplaats van de Guldensporenslag, met alle polemieken en manoeuvres die tot het huidige monument hebben geleid. Hij heeft het onder meer over de relatie tussen religie en nationalisme, steeds een teer punt in de Belgische en Vlaamse geschiedenis. Hij gaat geregeld op excursie naar, jawel, Brugge en Diksmuide, en brengt ook de leeuw van Waterloo ter sprake. De auteur wijst ook op de betekenis van ‘bloed en bodem’ in deze context. Slagvelden doen het altijd goed als *lieu de mémoire*. De veldslag mag dan zelfs op een nederlaag uitdraaien: denken we maar aan de

slag op het Merelveld in Kosovo in 1389, waar het Servische Rijk een einde kende. Op deze wijze schetst de auteur een mozaïek waarin zich duidelijk het verhaal van het Groeningemonument aftekent. De afstand tussen de gebeurtenissen van 1302 en de herdenking ervan bevorderde de ontwikkeling van diverse interpretaties, waaruit iedereen naar harte-lust kon putten. Dat was niet het geval met de vierde gedenkplaats die Stynen bespreekt. Met de geschiedenis van de Alhambra-schouwburg in Brussel behandelt de auteur een monument dat er in feite geen werd. De Alhambra was vooral in de negentiende eeuw belangrijk als plaats van de eerste Nederlandstalige theatervoorstellingen in Brussel. De strijd tegen het Franstalige stadsbestuur kende hier hoogtepunten. Daarmee werd het gebouw een symbool van de culturele ontvoogding van het Vlaamse volk. Het was niet abnormaal dat de schouwburg tijdens de Eerste Wereldoorlog een vrijplaats werd voor de activisten, die er zelfs, op het einde van de oorlog, de onafhankelijkheid van Vlaanderen uitriepen. De veroordeling van het activisme, niet alleen door de Belgische overheid maar ook door een aanzienlijk deel van de Vlaamse beweging, bracht mee dat er nauwelijks een herdenking van de gebeurtenissen in de Alhambra plaatsgreep. Het gebouw verdween als het ware in de anonimiteit.

In de loop van de voorbije decennia is de wijze waarop we met onze *lieux de mémoire* omgaan grondig gewijzigd. De collectieve beleving en herdenking van het verleden heeft plaatsgemaakt voor een meer geïndividualiseerde benadering. De ‘heilige plaatsen’ worden meer en meer als historisch erfgoed beschouwd en geëxploiteerd. Dat maakt dat het karakter van de herdenkingen ook veranderd is. Er is een evolutie gebeurd van politieke manifestatie naar socioculturele happening. Het besluit van Stynen lijkt me dan ook wat vreemd, als hij stelt dat op dit moment het Vlaamse verleden dood is – mogelijk, geeft hij

toe, is het slechts een schijndood. Is het niet eerder zo dat de oude gewaden werden afgelegd en dat de Vlamingen van heden op een zeer gewone en vanzelfsprekende maar kritische manier met hun verleden omgaan? De participatie aan herdenkingsmomenten (elfjulivieringen bv.) is nooit zo groot geweest: waar het vroeger om een beperkt, Vlaamsgezind segment van de bevolking ging, wordt nu de hele Vlaamse bevolking betrokken. Deze opmerking doet geen afbreuk aan onze waardering voor deze studie. De auteur heeft uit een indrukwekkende collectie bronnen een uiterst waardevol werk gedistilleerd. Ruim honderd bladzijden noten – een kwart van het boek – getuigen van de degelijkheid van het onderzoek. Over de uitgave zelf zijn we minder te spreken: er staan nogal wat fouten in de tekst – de eerste al op de tiende regel van het *Woord vooraf* – en de drukkwaliteit van de illustraties is vaak abominabel. Een dergelijk werk verdient beter.

De geschiedenis van de herdenkingsplaatsen is tegelijk de geschiedenis van de Vlaamse beweging en van de wijze waarop deze met haar eigen geschiedenis in zijn geheel omgaat. Het boek vult dan ook een leemte aan.

[Frank Seberechts]
